

10. Сухомлинський В.О. Праця і моральне виховання. – К.: Рад. школа, 1962. – 154 с.
11. Сухомлинський В.О. Праця, покликання, щастя // Вибрані твори: У 5т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.5. – С. 167-176.
12. Сухомлинський В.О. Природа, праця, світогляд // Вибрані твори: У 5т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.5. – С. 551-562.
13. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості // Вибрані твори: У 5т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т. 1. – С. 55-206.
14. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Вибрані твори: У 5т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.3. – С. 7-279.
15. Сухомлинський В.О. Формування комуністичних переконань молодого покоління // Вибрані твори: У 5т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.2. – С. 7-146.
16. Ткаченко І. Творчий внесок В.О.Сухомлинського в розвиток радянської педагогічної науки // Серп і молот. – 1988. – 28 вересня.

УДК 37.0(09)(477):372(095)

І.Г. Улюкаєва

СУСПІЛЬНЕ ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ ДЕРЖАВНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ (1991-2008 РР.): ВТРАТИ ТА ЗДОБУТКИ

У статті проаналізовано процеси, що відбувалися в суспільному дошкільному вихованні України 1991 – 2008 рр., визначено негативні та позитивні тенденції, втрати та здобутки.

The processes which took place in public preschool education of Ukraine 1991 – 2008 are analyzed in the article were defined negative and positive tendencies, losses and achievements.

Ті зміни, що відбулися у суспільному дошкільному вихованні за часів здобуття Україною державної незалежності важко оцінити однозначно. Тут були як певні втрати, так і здобутки.

Мета статті – проаналізувати ті процеси, що відбувалися у суспільному дошкільному вихованні й визначити негативні та позитивні тенденції, втрати та здобутки.

На початку 90-х років у соціально-економічному житті України відбулися значні зміни, які суттєво вплинули на подальший розвиток суспільного дошкільного виховання.

У 1991 р. було проголошено створення самостійної, незалежної Української Держави. Почалося відродження національної державності, культури, освіти.

У цей же час у країні розпочався перехід до ринкової економіки. Цей процес проходив досить складно й супроводжувався деякими негативними явищами, як-то погіршення фінансово-економічного стану підприємств, скорочення виробництва, безробіття, зниження життєвого рівня населення.

Економічна нестабільність, брак коштів негативно позначилися на роботі дитячих садків, що призвело до скорочення їх мережі. Ще одним чинником, який призводив до зменшення кількості дошкільних закладів, стало поступове скорочення протягом 90-х років народжуваності. Причина цього явища також полягала в економічній нестабільності у країні.

У 1992 р. в Україні функціонувало 24500 дитячих садків. Це був найвищий показник за всю попередню історію. Кількість дітей, охоплених системою суспільного дошкільного виховання, досягла 2,2 млн., що складало 57% від загальної кількості дітей дошкільного віку. Виховний процес у дошкільних закладах здійснювали 268000 педагогічних працівників, 97% з них мали відповідну освіту [5].

Але вже в 1992 р. далися взнаки ті негативні явища, що стали характерними для системи суспільного дошкільного виховання впродовж 90-х років ХХ ст. Уперше за весь повоєнний час припинилося розширення мережі дитячих садків. Були зірвані плани

будівництва нових дошкільних закладів. Із запланованих на перше півріччя 1992 р. 386 дошкільних закладів було здано лише 21, тобто всього 6% [5].

Надалі ситуація поступово погіршувалася. Першими почали “здавати позиції” відомчі дитячі садки, які склали 67% від загальної кількості дошкільних закладів країни. Підприємства, колгоспи, зазнавши економічних труднощів, “позбувалися від об’єктів соціальної сфери”, до якої належали й дитячі садки. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову (№143 від 23 березня 1993 р.), якою намагався призупинити цей процес, але ситуація все більше виходила з-під контролю державних органів влади. Не допомогли й Розпорядження Президента України від 29 грудня 1994 р.; рекомендації, вироблені на нарадах з питань дитинства, які відбулися 29 травня та 6 грудня 1996 р. за участю Президента України.

У період з 1992 по 2002 роки мережа дошкільних закладів зменшилася на 8800 одиниць й досягла 15700 одиниць. Тобто за десять років мережа закладів дошкільного виховання скоротилася на третину [3].

Якщо в 1992 р. кількість дітей, які відвідували дошкільні заклади, складала 57% від загальної кількості дошкільнят, то в 2002 р. – 40%. У відсотковому порівнянні показник відносно не є значним (17%). Але порівняння за відсотковим показником повною мірою не відображає ситуацію. Загальна кількість дітей за цей період значно зменшилася, тому і співвідношення їх з “дитсадківцями” не було таким різким. Більш вражаючим є кількісне порівняння: в 1992 р. дошкільні заклади відвідувало 2,2 млн. дітей, а в 2002 р. – близько 1 млн. Тобто за десять років кількість вихованців зменшилася більш, ніж удвічі [3].

Повного руйнування системи суспільного дошкільного виховання значною мірою вдалося уникнути завдяки передачі відомчих дитячих садків до комунальної власності. Уряд відповідною Постановою (№222 від 19 лютого 1996 р.) рекомендував місцевим органам влади брати у своє підпорядкування відомчі дитячі садки, яких підприємства бажали позбутися. Але цей процес відбувався досить повільно. Невиконання графіків передачі було пов’язано з обмеженістю коштів у місцевих бюджетах.

Ще одне явище, характерне для 90-х років, – переведення постійно діючих дитячих садків у сезонні. Це призводило до позбавлення дітей догляду, невиконання програмових вимог, інших негативних явищ. Педагоги перебували у вимушених, як правило, неоплачуваних відпустках.

У 2005 році в Україні функціонувало 14900 дитячих закладів (у містах – 6700, на селі – 8200) [4].

У 2006 р. кількість дошкільних навчальних закладів збільшилася до 15100 (у місті – 6700, у селі – 8400). Кількість вихованців складала 1032000 (місто – 840000, село – 192000), що становило 51% від загальної кількості дітей дошкільного віку (у місті – 66%, у селі – 26%). У системі дошкільної освіти працювало 123900 педагогічних працівників, серед яких 39 відсотків мали вищу освіту [4].

У 2007 р. кількість дошкільних навчальних закладів залишилася без змін, але кількість вихованців, у порівнянні з попереднім роком, збільшилася на 49000 і склала 54% від загальної кількості дошкільнят [7].

Позитивні тенденції останніх років дали підстави Міністерству освіти і науки України на підсумковій колегії, що відбулася у серпні 2006 р. визначити на найближчі роки метою охопити всіх дітей дошкільного віку відповідною освітою. Для досягнення цієї мети міністерство поставило своїм першочерговим завданням домагатися “забезпечення повного фінансування і відновлення діяльності дошкільних навчальних закладів, які призупинили свою діяльність на невизначений період, та будівництво нових у місцях, де в них є потреба” [4].

Попри всі труднощі кінця ХХ – початку ХХІ ст., система суспільного дошкільного виховання збереглася, більш того, цей складний час ознаменувався й певними надбаннями та досягненнями. Чітко визначилися позитивні тенденції подальшого розвитку.

Протягом 90-х років тривав активний процес перегляду загальних підходів до виховання дітей дошкільного віку, визначення нових концептуальних засад. Це повною мірою знаходило відображення в концепціях, нормативно-правових і програмно-методичних документах. При певних досягненнях теорії і практики дошкільного виховання радянського періоду багато чого слід було позбутися, докорінно змінити.

Реформування дошкільної ланки відбувалося в межах реформування всієї освітньої системи України, й на неї поширювалася дія таких важливих документів, як Закон України “Про освіту” (1991), Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХ століття) (1992), “Концепція національного виховання” (1994), “Національна доктрина розвитку освіти” (2002).

Цими документами дошкільне виховання визнавалося “вихідною ланкою в системі безперервної освіти, становлення і розвитку особистості”. Вказувалося, що воно здійснюється в сім’ї, дитячих дошкільних виховних закладах і має за мету забезпечення фізичного та психічного здоров’я дітей, їх повноцінного розвитку, готовності до школи, набуття життєвого досвіду. Підкреслювалася органічна єдність (“інтеграція”) родинного та суспільного дошкільного виховання.

Велике значення для подальшого розвитку суспільного дошкільного виховання мало прийняття Закону України “Про дошкільну освіту” (2001). У ньому була визначена державна політика у сфері дошкільної освіти. Наголошувалося, що держава визнає важливу роль дошкільної освіти для подальшого становлення особистості і створює належні умови щодо її реалізації, забезпечує обов’язкову дошкільну освіту дітям старшого дошкільного віку. Визначалися принципи, на яких базується державна політика, а саме:

- гуманізація дошкільної освіти – утвердження дитини як найвищої цінності суспільства;
- підтримка та захист пріоритету виховної функції сім’ї;
- загальнодоступність та варіативність дошкільної освіти;
- всебічний розвиток особистості на засадах національних і загальнолюдських цінностей;
- відповідність системи дошкільної освіти особливостям розвитку дитини дошкільного віку [2].

У Законі розкрита сутність дошкільної освіти, визначені основні завдання дошкільної освіти, сформульовані основні принципи дошкільної освіти.

Закон України “Про дошкільну освіту” став тим правовим документом, що регламентує практично всі аспекти функціонування системи дошкільної освіти. На його основі у 2003 р. було розроблено й затверджено нове “Положення про дошкільний навчальний заклад”.

Ще на початку 90-х років як один із напрямів реформування дошкільної освіти було визначено оновлення змісту освітньо-виховної роботи в дошкільних закладах. Науковці розробили цілу низку програм. Найбільш відомі з них: “Малятко” (Інститут педагогіки, Інститут психології Академії педагогічних наук України – 1991 р.), “Дитина” (Київський міжрегіональний інститут вдосконалення вчителів ім. Б.Грінченка – 1992 р.), “Дитина в дошкільні роки” (Запорізький обласний інститут вдосконалення вчителів – 1991 р.). Дошкільні заклади мали можливість самостійно обирати програму.

У 1999 р. було розроблено Базовий компонент дошкільної освіти – основний нормативний документ, який визначає вимоги до змісту та обсягу дошкільної освіти в Україні (державний стандарт дошкільної освіти). До нього розроблено методичний супровід – Коментар та Програму розвитку дітей дошкільного віку, яка протягом 2004-2006 рр. проходила апробацію в дошкільних закладах України.

Щодо останніх п’ятнадцяти років в історії вітчизняного суспільного дошкільного виховання можна зробити досить суперечливі оцінки. З одного боку, вони ознаменувалися значним скороченням мережі закладів суспільного дошкільного виховання, погіршенням їх

фінансування і матеріального забезпечення. З іншого, дошкільна освіта переживає період докорінних перетворень, які відбуваються на демократичних і гуманістичних засадах.

За часів здобуття державної незалежності був закладений фундамент подальшого розвитку суспільного дошкільного виховання на якісно новому рівні, виявлення якого є перспективним для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ ст.). – К.: Освіта, 1993. – 36 с.
2. Про дошкільну освіту: Закон України. – К.: Освіта, 2001. – 12 с.
3. Огнев'юк В. Особлива місія дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 2006. – №4. – С.3-7.
4. Освіта в інноваційному поступі суспільства: Тези доповіді міністра освіти і науки України С. Ніколаєнка на підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2006 року // Освіта України. – 2006. – №60-61. – С.2-21.
5. Покась В. Дошкілля: реальність і перспективи // Дошкільне виховання. – 1992. – №11. – С.4-5.
6. Покась В. Суспільному дошкіллю – бути // Дошкільне виховання. – 1996. – №4. – С.4-5.
7. Якісна освіта – запорука самореалізації особистості: Тези доповіді міністра освіти і науки України С.Ніколаєнка на підсумковій колегії МОН України 17 серпня 2007 року // Освіта України. – 2007. – №59. – С.2-5.